

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM Mİ? TURİZMDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK Mİ?**KAVRAMSAL BİR TARTIŞMA****Elbeyi PELİT¹****Ahmet BAYTOK²****H.Hüseyin SOYBALI³****ÖZ**

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma temel kavramlarının turizm sektöründeki yansımaları olarak turizmde sürdürülebilirlik veya sürdürülebilir turizmin kavramsal açıdan analizinin gerçekleştirildiği bu çalışmanın amacı, sürdürülebilir turizm ile ilgili yaşanan kavramsal karışıklığı açıklığa kavuşturmaya dönük çabalara katkı sağlamaktır. Bu doğrultuda araştırmada ayrıntılı bir literatür taraması yapılmış ve literatürdeki farklı bakış açılarını ortaya koyan yaklaşımlar içerik analizi ile incelenerek; sürdürülebilir turizm mi? yoksa turizmde sürdürülebilirlik mi? bakış açılarının temel dayanak noktaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bakış açısından hareketle elde edilen bilgiler çerçevesinde sürdürülebilir turizm, öncülü olan sürdürülebilir kalkınmadan geliştirilmiş ve sürdürülebilir kalkınma fikrinin ve ilkelerinin turizm sektörünün ihtiyaçları bağlamında uygulanması şeklinde nihai bir sonuca ulaşılmıştır. Ayrıca sürdürülebilir turizm, felsefi açıdan tüm turizm çeşitlerinin var oldukları bölgelerde gerçekleştirilmelerinde planlama aşamasından başlayarak temel bir kriter olarak uygulanması da üzerinde durulan hususlardandır. Sürdürülebilir turizmin gelişim politika ve planlarının tüm paydaşların (özellikle yerel halkın) katılımı ile gerçekleştirilmesi gerekliliği ve kitle turizminin alternatifi olarak görülmemesi gerektiği bir diğer önemli temel bulgu olarak sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma, turizmde sürdürülebilirlik.

SUSTAINABLE TOURISM? OR SUSTAINABILITY IN TOURISM? A CONCEPTUAL DISCUSSION**ABSTRACT**

As reflection of fundamental sustainability and sustainable development concepts on the tourism industry, the purpose of this study which analyse the sustainable tourism and sustainability in tourism concepts, is to contribute to the efforts to clarify the confusion on sustainable tourism concept. In this direction, a detailed literature study was conducted and the literature approaches to the concept from different perspectives were examined by the content analysis; then the basic premise of the “sustainable tourism” and “sustainability in tourism” perspectives have tried to put forward. According to the results of this study, sustainable tourism is derived from the sustainable development and it is the application of sustainable development idea and principles in the context of the needs of the tourism industry. In addition, sustainable tourism from a philosophical standpoint is a basic criterion implemented starting from the planning phase in development of all types of tourism where they exist. The necessity in development of sustainable tourism policy and plans with the participation of all stakeholders (especially local people) and should not be seen as an alternative to mass tourism can be considered as another important key findings.

Keywords: Sustainability, sustainable development, sustainability in tourism

DOI: 10.17823/gusb.220

¹Doç.Dr.; Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, elbeyipelit@aku.edu.tr

²Doç.Dr.; Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ahmetbaytok@aku.edu.tr

³Doç.Dr.; Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, hsoybalı@aku.edu.tr

GİRİŞ

Birçok araştırmacı doğal ve kültürel kaynakların bir sınırı olduğunu ve aşırı tüketimden zarar göreceğini belirterek, sürdürülebilir turizmin, sektörün uygun olmayan bir şekilde gelişerek ev sahibi toplum ve yöre üzerinde yarattığı, olumsuz doğal ve kültürel etkilere bir cevap olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadırlar. Sürdürülebilir turizm; felsefi açıdan tüm turizm çeşitlerinin var oldukları bölgelerde gerçekleştirilmelerinde, planlama aşamasından başlayarak temel bir kriter olarak uygulanmasıdır. Bununla birlikte kitle turizminin (mass tourism) destinasyonlarda neden olduğu aşırı kaynak kullanımının olumsuz sonuçlarının alternatif turizm uygulamalarını zorunlu hale getirmesi nedeniyle bu kapsamda değerlendirilen turizm çeşitleri çoğunlukla sürdürülebilir turizm çeşitleri (!) olarak sayılmaktadır. Bazı araştırmacılar ise turizm sektörünün doğa odaklı bir endüstri olarak görülmemesi, hizmet olması, devlet tarafından desteklenmeyen zayıf bir endüstri olması ve endüstrinin birçok alt sektörü olması nedeniyle koordinasyonunu sağlayan bir liderlik yapısı olmaması nedeniyle sürdürülebilirliğinin sağlanmasının zor bir endüstri olduğunu belirtmektedir. Bu bakış açısını destekleyen temel düşünce turizmin ekonomik bir faaliyet olması ve sürdürülebilir turizm yaklaşımının aslında kaynakları öncelikle ekonomik bir değer olarak gördüğü düşüncesidir.

Literatüre bakıldığında **sürdürülebilir turizm** veya **turizmde sürdürülebilirlik**, turizm sektöründe ironik bir durumu yansıttığı görülmektedir. Çünkü sürdürülebilir turizm adı altında birçok kitap, makale, bildiri yazılmakla birlikte, turizm faaliyetleri çeşit olarak sayıldığında, sürdürülebilir turizm adı altında bir çeşit sayılmamaktadır. Öte taraftan konuyla ilgili gerçekleştirilen birçok araştırmada da sürdürülebilir turizmin sanki turizmin bir çeşidi olarak algılanması durumu da söz konusu olabilmektedir. Esasında sürdürülebilir turizm sektörde tüm turizm çeşitlerinin planlama, geliştirme ve uygulamalarında bir felsefe olarak yer almaktadır. Bu felsefi yaklaşımı en temel kavramsal bilgide sürdürülebilir turizm tanımlarında görmek mümkündür. Bu noktadan hareketle gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı, sürdürülebilir turizm ile ilgili yaşanan bu kavramsal karışıklığı açıklığa kavuşturmaya dönük çabalara katkı sağlamaktır. Gerçekleştirilen çalışma ile konunun derinlemesine analizinin yapılması ve bu alandaki kavramsal düzeydeki açıklamalara dahil olunarak, konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda araştırmada ayrıntılı bir literatür taraması yapılmış ve literatürdeki farklı bakış açılarını ortaya koyan yaklaşımlar içerik analizi ile incelenmiş; **sürdürülebilir turizm mi?** yoksa **turizmde sürdürülebilirlik mi?** bakış açılarının temel dayanak noktaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylelikle, özellikle ülkemizde bu alanda kısıtlı olan literatüre de katkı sağlanması hedeflenmiştir.

I. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Dünya kapalı sistem bir uzay gemisi olarak düşünüldüğünde kendi sisteminin devamını sağlayabilmek için sahip olduğu kaynakları (özellikle doğal) sürdürülebilir kullanmak zorundadır (Sharpley, 2000: 6). Gerçekte insanoğlu dışında doğal kaynakların kullanımları değerlendirilmesinde

doğa ve onun içindeki hayvanların ve diğer canlıların birbirleriyle ilişkisinde olumlu etkiye dayalı bir uyum söz konusudur (Hardy, Beeton ve Pearson, 2002: 476). Ancak insanlar sadece kendi kaderleri üzerinde değil, diğer tüm organizmalarında kaderleri üzerinde kontrole sahiptirler (Gunn, 1994: 82). Doğal kaynakların insanlar tarafından bilinçsiz ve sadece ekonomik amaçlı kullanımı doğanın dengesini bozmakta ve türlerin ve çevrenin bundan zarar görmesi sonucunu doğurmaktadır. Günümüzde insanoğlu tarafından gerçekleştirilen endüstrileşme ve bilinçsiz toprak kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan, küresel ısınma ve buna bağlı iklim değişikliği, ekolojik dengenin bozulması, hava, su, gıda kirliliği, asit yağmurları, ozon tabakasının delinmesi, buzulların erimesi gibi çevresel sorunlar sadece doğal denge ve türleri değil, insanların sosyal ve ekonomik sistemlerini de etkilemektedir (Gössling ve Hall, 2006: 5-6; Inskeep, 1991: 344-347). İnsan faaliyetlerinin doğal kaynaklar üzerinde neden olduğu bu etkilerin azaltılması ve ortadan kaldırılması düşüncesi sürdürülebilirlik kavramını ortaya çıkarmıştır. Uzun dönemde kaynak kullanımında ekonomik, sosyal ve çevresel amaçlar arasında dengenin yeniden kurulmasını ifade eden sürdürülebilirlik (Demir ve Çevirgen, 2006: 94), sadece bugünü ve bugünün gereksinimlerini değil, geleceği ve geleceğin gereksinimlerinin de dikkate alınmasını gerektiren bir anlam ve içeriğe sahip ekonomik ve toplumsal bir kavramdır (Tuna, 2007: 27).

Sürdürülebilirlik, bir toplumun, ekosistemin ya da sürekliliği olan herhangi bir sistemin işlerini kesintisiz, bozulmadan, aşırı kullanımla tükenmeden ya da sistemin hayati bağı olan ana kaynaklara aşırı yüklenmeden sürdürülebilmesi yeteneğidir (Demir ve Çevirgen, 2006: 94-95) Middleton ve Hawkins (1998: 247) ise sürdürülebilirliğin “insan nüfusunun faaliyetleri ile birlikte onların doğal, sosyal ve kültürel çevreleri arasında uyumun bulunduğu bir denge durumunu ifade ettiğini” belirtmektedirler.

Sürdürülebilirlik fikrinin temeli 1970’lerde gelişen çevrecilik görüşüne dayanmaktadır (Lui, 2003: 460). Kaynakların bilinçsiz kullanımı sonucu oluşan olumsuzlukların ortadan kaldırılmasını kapsayan sürdürülebilirlik ile ilgili uluslararası girişim ve düzenlemelere bakıldığında sürdürülebilirlik temasının ilk olarak İsveç’in Stockholm kentinde Haziran 1972’de yapılan Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansın da gündeme geldiği görülmektedir. Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (International Union of Conservation of Nature -IUCN) tarafından hazırlanan ve Birleşmiş Milletler tarafından 1982 yılında kabul edilen Dünya Doğa Antlaşması’nda ise ilk kez sürdürülebilirlik temasına yer verilmiştir. İlgili anlaşma “her bir canlı varlığın tek olduğu ve insan türüne katkısına bakılmaksızın saygı duyulması gerektiğini kabul etmekte, bunun yanında, insanlığın doğal kaynaklara bağımlılığının anlaşılması ve kaynakların plansız kullanımının kontrol edilmesini istemektedir”. Sürdürülebilir bir dünya ve çevre için ilk kriterler ise 1992 yılında organize edilen Rio Konferansında ortaya konmuştur.

Sürdürülebilirliğin çevre, toplum ve ekonomik düzeyde amacına uygun olarak planlanması ve uygulanmasının kavramsal bazı ilkelere göre düzenlenmesi gereklidir. Bu amaçlı benimsenmiş yedi ilke şu şekilde sayılabilir (Tuna, 2007: 27-28):

Gelecek Kaygısı: Kalkınmanın zamanla ortaya çıkaracağı olumlu ve olumsuz etkiler, politikacılar ve iş dünyasının öngörülerinden daha geniş bir bakış açısıyla ele alınmalıdır.

Kuşaklar Arası Eşitlik: Günümüz kuşaklarının kaynak kullanımı gelecek kuşakların kaynak kullanımını engellememelidir.

Katılım: Kalkınmadan etkilenen tüm toplumsal ve politik gruplar kalkınma ile ilgili tartışma ve karar alma süreçlerine katılmalıdır.

Ekonomik ve Çevresel Faktörlerin Dengesi: Kararlar sadece ekonomik maliyet faktörlerine göre değil daha geniş boyutta ele alınmalı ve çevresel faktörler kalkınmanın temel ve değişmez faktörleri arasında sayılmalıdır.

Niceliksel Kadar Niteliksel Unsurlara da Dikkat Edilmelidir: Kararlar en düşük maliyet ilkesine göre değil, uzun vadede en az çevresel zarar ilkesine göre alınmalıdır.

Yerel Ekosistemlerin Dikkate Alınması: Kalkınma yerel toplumsal, politik, tarımsal ve ekolojik sistemlerin sürdürülebilirliğini hedeflemelidir.

Brundtland Raporu gibi uluslararası örgütlerce yapılan çalışmalar sonucunda ise sürdürülebilirlik için bütüncü bir planlama ve strateji geliştirme, temel ekolojik süreçleri koruma, insanlık mirasını ve biyolojik çeşitliliği koruma, verimliliğin uzun dönemde yayılmasına ve gelecek kuşaklara ulaşmasına izin veren büyüme modelleri, ekonomik büyüme ile doğal kaynaklar arasında denge, ülkeler arasında var oluş hakkı ile imkânlar arasında denge ilkeleri geliştirilmiştir (Demir ve Çevirgen, 2006: 93-94).

Sürdürülebilirlik ile ilgili ilkeler genel olarak değerlendirildiğinde temel odak noktasının çevre, toplum ve ekonomik kalkınma olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu üç unsur arasında dengeli bir ilişki ilkelerin temelini oluşturmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma: Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma kavramı ile birlikte değerlendirilir. Çünkü sürdürülebilirliğin sağlanması sürdürülebilir kalkınma ile mümkündür. Sürdürülebilir kalkınma kavramının öncüllerini II. Dünya savaşıdan sonra gelişen modern çevrecilik yöneliminde görmek mümkündür. Birçok araştırma kavramın ilk olarak Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu (World Commission on Environment and Development- WCED) tarafından hazırlanan “Ortak Geleceğimiz (OurCommonFuture)” diğer bir adı Brundtland Raporunda yer aldığını belirtmektedir. Gerçekte sürdürülebilir kalkınma ilgili rapor ile politik alanın gündemine girmiş ve turizmde dahil olduğu daha geniş sektörel bakış açılarıyla değerlendirilmesinin başlangıcı olmuştur (Weaver ve Lawton, 1999: 9). 1992 yılındaki Rio Zirvesinde sürdürülebilir kalkınmanın küresel düzeyde kurumsallaşmasının temelleri atılmıştır. Stockholm Konferansının 20. yılındaki Dünya Zirvesinde Çevre ve Kalkınma ile ilgili Rio Deklarasyonu ve Gündem 21 (Agenda 21) hazırlanmıştır.

İlgili çalışmalar sürdürülebilir kalkınma için küresel bir eylem planı oluşturmuşlardır. 1997 yılında New York'ta Dünya Zirvesi+5 toplanmış, 2002 yılında Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Johannesburg'ta yapılmış, 2007 yılında ise Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli düzenlenmiştir (Drexhage ve Murphy, 2010: 7-10). Brundtland Raporunda, “günümüzün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılayabilmek” (WCED, 1987: 43) olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınma, ayrıca “temel çevresel, sosyal ve ekonomik hizmetlerin bu hizmetlerin dayandığı ekolojik ve toplumsal sistemlerin varlığını tehdit etmeksizin, herkese sunulabildiği gelişme” (Kahraman ve Türkay, 2006: 77) olarak tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma özünde ekonomik kalkınma teorisi ve çevrecilik yaklaşımlarının birleşiminin sonucudur (Hardy ve Beeton, 2001: 169; Hardy, Beeton ve Pearson, 2002: 475; Sharpley, 2000: 2). Kaynak kullanımında klasik korumacılık kavramından farklı olarak toplumların ve halkların bağlı olduğu sosyal ve ekolojik sistemleri bozmadan pozitif sosyo-ekonomik değişim oluşturmayı (Gunn, 1994: 85) amaçlayan sürdürülebilir kalkınma çevre, ekonomi ve toplum arasında karmaşık ve birbiriyle çakışan bir ilişki olduğunu ifade eder. Bu yüzden sürdürülebilir kalkınma kavramının açıklanmasında toplumun refahını arttırmada ekonomik kalkınmanın rolü, insan nüfusundaki artışın önemi ve etkisi, kalkınmada mevcut çevresel sınırların varlığı, ekonomik kalkınma ve teknik yenilikler vasıtasıyla insan yapımı kaynaklar ile doğal kaynakların yenilenmesinin sağlanması, ekonomik kalkınma ile ortaya çıkabilecek istenmeyen çevresel etkilerin çevresel etki değerlendirmesi ve çevresel kontrol gibi yönetim metotlarını kapsayan teknolojiler sayesinde önlenilme yeteneği, doğal yaşam ve insan dışındaki diğer canlı türlerinin hakları konusundaki değerlerin anlamı, kalkınma aşamasında ekosistem yaklaşımı ve ekosistemin fonksiyonel bütünlüğünün sürdürülebilmesinin önemi temel konular göz önünde bulundurulmalıdır (Hunter, 1997: 852).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının ele alındığı ilk dönemden günümüze kadar yapılmış çalışmalara bakıldığında ekonomik kalkınma, sosyal eşitlik ve çevre koruma konularının sürdürülebilir olarak ele alınmasında kalkınma ölçütlerinin ve planlarının iyi belirlenmiş olmasına rağmen uygulamada sürekli sorunlar yaşandığı vurgulanmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulamaların gerçekleştirilmesinde problemler olduğu belirtilmektedir (Drexhage ve Murphy, 2010: 6).

II. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

Sürdürülebilir turizm 1970'lerde turizmin neden olduğu çevresel bozulma ve toplumların geleneksel kültürlerinde ciddi olumsuz etkilere çözüm olarak gelişmeye başlamıştır (Bramwell ve Lane, 2012:1). Turizm sektörü içinde var olduğu doğal ve insan yapısı sosyo-kültürel çevre üzerinde hiçbir olumsuz etkisi olmayan ekonomik bir aktivite olarak görülemez. Turizm endüstrisi çevresel kaynakları kullanarak faaliyet gösteren ve bunları tüketici pazarında satışa dönüştüren bir endüstridir (Garrod ve Fyall, 1998: 199). Doğal değerler başta olmak üzere kültürel ve sosyal değerleri ile ilgili

temiz ve sağlıklı bir çevrede gelişebilen bir faaliyet olan turizm için doğal alanların korunması ve geliştirilmesi sektörün varlığı ve ekonomik faydalarının devamı için hayati öneme sahiptir (Mathieson ve Wall, 1982: 97). İnsanların turizm amaçlı bir destinasyona yönelimlerinde ilgili destinasyonun sahip olduğu doğal kaynaklar öncelikli sebeplerden birisidir (Martin, 2005: 575).

Dünyanın en önemli sektörlerinden birisi olan turizm sektöründen ekonomik boyutta daha fazla yararlanma çabasına bağlı olarak turizm aktivitelerinin çeşitlenmesi ve turizme katılan insan sayısının artması turistik bölgelerin tahrip olmasına ve bu bölgelerdeki doğal ortamın bozulmasına ve sosyal ve kültürel açıdan dejenerasyona neden olmaktadır. Bu bozulmayı önleme veya azaltma düşüncesi turizmde sürdürülebilirlik uygulamalarını gerekli hale getirmektedir. Doğal ve kültürel kaynakların bir sınırı olduğunu ve aşırı tüketimde zarar göreceğini belirten Aransson (1994), sürdürülebilir turizmin, turizm sektörünün uygun olmayan bir şekilde gelişerek ev sahibi toplum ve yöre üzerinde yarattığı, olumsuz doğal ve kültürel etkilere bir cevap olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Turizm sektöründe özellikle doğal kaynakların kullanımında büyük önem taşıyan sürdürülebilirlik, doğal, tarihi, kültürel kaynakların, temel ekolojik süreçlerin ve biyolojik çeşitliliğin zarar görmemesi ve korunması anlamına gelmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006: 99).

Sürdürülebilir turizm sektörde tüm turizm çeşitlerinin planlama, geliştirme ve uygulamalarında bir felsefe olarak yer alır (Edgell vd., 2007: 194; Kahraman ve Türkay, 2006: 97). Bu felsefi yaklaşımı sürdürülebilir turizm tanımlarında da görmek mümkündür. Hughes (1995: 54)sürdürülebilir turizmi “çevresel kaynakların bugünün turistlerinin ihtiyaçlarının ve zevklerinin karşılanması için kullanılması ve geliştirilmesini aynı zamanda bu kaynakların gelecekteki turistlerin ve yerel halkın faydaları için korunması” olarak tanımlamaktadır. Tanımdaki “çevresel” kelimesi fiziksel peyzaj ve insan yapısı tarihi binaları kapsamaktadır. Kahraman ve Türkay (2006: 96) sürdürülebilir turizmi “turistlerin ve yerel halkın gereksinimlerinin gelecek kuşakların gereksinimlerinden ödün verilmeden karşılanması” olarak ifade etmektedirler. Dünya Turizm Örgütü (DTÖ) ise sürdürülebilir turizmi, “ev sahibi ülkenin yaşam kalitesini geliştiren, misafirler için yüksek kaliteli hizmet tecrübesi sağlayan ve alanların çevre kalitesini arttıran bir turizm biçimi” olarak tanımlamaktadır (Erdoğan, 2003: 100). Tanımlar incelendiğinde odak noktasının bir turizm faaliyetinden çok paydaşların turizm faaliyetlerinden etkilenmeleri ve onların beklentilerinin karşılanmasına vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir turizm mevcut bir yapı veya durumun doğasında olan bir karakteristik değil turizmin başarmak için çabalamak zorunda olduğu bir amaçtır (Clarke, 1997: 224). Sürdürülebilir turizmin gelişmesinin temel nedenlerini şu şekilde saymak mümkündür (Edgell vd., 2007: 194-195; Demir ve Çevirgen, 2006: 115-116):

-Doğal, sosyal ve kültürel kaynakların korunması için sürdürülebilirlik uygulamaları gereklidir.

-Turizm destinasyonlarının taşıma kapasitesinin aşılması için sürdürülebilirlik uygulamaları gereklidir.

-Bitki ve hayvan türlerinin (Flora ve Fauna), korunması için sürdürülebilirlik gereklidir.
-Turizmin ekonomik değer yaratma düzeyinin korunması için sürdürülebilirlik gereklidir.
-Turizmin sadece ekonomik boyutuyla değerlendirilmemesi için sürdürülebilirlik gereklidir.
-Turizmin planlı gelişmesi ve uygulanması için sürdürülebilirlik ilkelerine uyulması gereklidir.
-Yerel halkın ekonomik yönden refahının artırılması, sosyal ve kültürel zenginliklerinin korunabilmesi ve farklı kültürlerle etkileşimle yaşaması olası dejenerasyonun önlenmesi için sürdürülebilirlik gereklidir.

Sürdürülebilirliğin kavramsal bilgileri doğrultusunda sürdürülebilir gelişmenin amaçlarından birisi insanların yaşam standardının yükseltilmesidir. Ancak yaşadığımız gezegenin ne kadar insan nüfusunu ve faaliyetlerini karşılayabileceğinin bir sınırı vardır. Bu felsefe turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği yerler içinde geçerlidir ve bu durum endüstriye özgü fırsatlar ve zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Bunlar (Atherton, 1993: 2);

- Turizm talebi ile gidilen destinasyonun çevre kalitesi arasındaki ilişki vardır.
- Turizm doğal kaynakları, madencilik, ormancılık ve avcılık gibi tüketim endüstrilerinden daha sürdürülebilir kullanır.
- Turizm, destinasyonların nüfusunun artmasına neden olur ve bazı turizm faaliyetleri daha az sürdürülebilir.
- İyi yönetilmiş turizm faaliyetleri bir bölgenin doğal ve kültürel zenginliklerini korumanın en önemli kaynağı olabilir.
- Sürdürülebilir turizm bazen eko-turizm kisvesi altında turist ve destinasyonlar için bir kült haline gelebilir.

Sürdürülebilir turizm veya turizm faaliyetlerinde sürdürülebilirliğin sağlanması, ilgili bölgede turizmin geleceğinin önemli bir belirleyicisidir. Turizm destinasyonlarının yaşam eğrileri turizm sektörüne yönelik planlamaların ve uygulamaların sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda doğru belirlenmesi ile uzatılabilir. Bu doğrultuda Dünya Turizm Örgütü'ne göre sürdürülebilir turizm aşağıda sıralanan unsurları sağlamalıdır. Bunlar (Wearing ve Neil, 2009: 10);

- Turizmin gelişmesinde anahtar elemanlar olan çevresel kaynakların optimal kullanımını sağlamalıdır. Bunun için doğal bölgelerin ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik ekolojik süreçlerin oluşturulması gereklidir.
- Yerel toplulukların sosyo-kültürel otantik değerlerine saygı duymalı, geleneksel değerlerin korunması ve yaşatılmasına destek sağlamalı ve kültürler arası toleransı arttırmalıdır.
- Yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamalı, uygun uzun dönemli ekonomik faaliyetler geliştirilmeli ve yerel halkın tüm kesimlerinin elde edilen gelirlerden işgücü ve işveren olarak faydalanmasına olanak sağlanmalıdır.

Turistler, turizm endüstrisi, endüstri birlikleri, konaklama işletmeleri, yiyecek-içecek işletmeleri, tur operatörleri ve ülkelerin turizmden sorumlu kamu otoriteleri için Dünya Doğayı

Koruma Vakfı (World WideFundFor Nature-WWF) (Garrod ve Fyall, 1998: 202) ve Kanada Turizm Endüstrisi Birliği (TheTourism Industry Association of Canada) (Fennell,1999: 21) tarafından hazırlanan rehberin turizmde sürdürülebilirlik felsefesi doğrultusunda sektöre yön gösterebilecek sürdürülebilirlik ilkelerini sıralamıştır. Söz konusu bu ilkelerin genel içerikleri şu şekildedir:

Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı: Kaynakların (doğal, sosyal ve kültürel) korunması ve sürdürülebilir kullanımı uzun dönemli iş olanaklarının geliştirilmesinde çok önemlidir.

Aşırı Tüketimin Ve Atıkların Azaltılması: Aşırı tüketimin ve atıkların azaltılması uzun dönemli çevresel tahribatı gidermenin maliyetlerini azaltır ve turizmin kalitesine katkı yapar.

Çeşitliliğin Korunması: Doğal, sosyal ve kültürel çeşitliliği korumak ve geliştirmek uzun dönemli sürdürülebilir turizm için bir gerekliliktir ve endüstriye esneklik kazandırır.

Turizmi Planlama Kapsamına Almak: Ulusal ve bölgesel stratejik planlamalara turizm gelişmesini dâhil etmek, sektörün uzun dönemli varlığını artırır.

Yerel Ekonomilerin Desteklenmesi: Turizm birçok yerel ekonomik faaliyeti destekleyen ve çevresel maliyetler oluşturan bir sektör olarak dikkate alınmalı ve yerel ekonomileri desteklenmesi sağlanırken çevreye zararları en aza indirilmelidir.

Yerel Toplumu Kapsaması: Turizm sektöründe yerel toplumun tam katılımı genel olarak onlara ve çevreye sadece faydalar sağlamaz aynı zamanda turizm deneyiminin kalitesini de geliştirir.

İlgili Gruplara Ve Halka Danışma: Eğer turizm endüstrisi ve yerel topluluklar, örgütler ve kurumlar birlikte çalışmak ve ilgi alanlarındaki çatışmaları çözmek istiyorlarsa aralarında istişare etmelidirler.

Personel Eğitimi: Her kademedeki istihdam edilen genel ve yerel halktan personeli de kapsayan personel eğitimi sürdürülebilir turizmi iş uygulamalarına entegre etmek anlamına gelir ve turizm ürününün kalitesini geliştirir.

Sorumlu Bir Turizm Pazarlaması Anlayışı: Sorumlu pazarlama anlayışı turistleri destinasyonun doğal, sosyal ve kültürel çevresi hakkında tam bilgi sahibi yapmayı ve bunlara saygı göstermeyi amaçlar. Bunun yanında turistlerin tatmini de sağlar.

Araştırma sorumluluğu: Devamlı araştırma ve gözlemlerle bilgileri toplamak ve bu bilgileri iyi analiz ederek problemleri çözüme ve destinasyona, endüstriye ve tüketicilere fayda sağlamada kullanmak esastır.

Turizm sektöründe sürdürülebilirliğin sağlanmasında başarının ön koşulu koordinasyondur. Bu nedenle sürdürülebilir turizm gelişmesinin sağlanmasında tüm paydaşların yer alması çok önemlidir. Ayrıca sürdürülebilir turizm gelişmesini başarmak sürekli bir süreç olarak değerlendirilmesi ile mümkündür. Gelen turistlerin deneyimlerini arttırmak ve tatminlerini yükseltmek dikkate alınması gereken bir diğer önemli husustur. Bu sağlanırken turistlerde özellikle çevre duyarlılığı sağlama temel hedeflerden birisi olarak görülmelidir (Wearing ve Neil, 2009: 10). McCool (1995) sürdürülebilir turizmin başarılı olabilmesi için insanların şu dört unsuru dikkate almaları

gerektiğini belirtmektedir. Bunlar: Turistler doğal çevreyi nasıl değerlendiriyorlar ve kullanıyorlar. Toplumlar turizmi nasıl geliştiriyorlar. Turizmin sosyal ve ekolojik etkilerinin neler olduğunun tanımlanması. Turizmin sosyal ve ekolojik etkilerinin yönetimi.

McCool'un önerileri dikkate alındığında sürdürülebilir turizmin temel belirleyicileri olarak sayılan unsurların iyi belirlenmesi ve bunların kullanım kriterlerinin iyi planlaması başarılı olmanın koşulları olarak gösterilebilir. WTO'nun sürdürülebilir turizm için belirlediği temel belirleyiciler şu şekilde sayılabilir (Fennell, 1999: 17; Wearing, 2006: 30):

Alanın Korunması: IUCN indeksine göre alanın kategorileri neler?

Stres: Alanı ziyaret eden turist sayısı (her yıl/en yüksek ayda).

Kullanım Yoğunluğu: Yüksek sezonda kullanım yoğunluğu (kişi/hektar).

Sosyal Etkiler: Yerel halk turist oranı ne (yüksek sezonda ve zaman içinde).

Gelişme Kontrolü: Çevresel inceleme prosedürünün varlığı veya alanın gelişme ve kullanım yoğunluğu üzerinde resmi kontrollerin varlığı.

Atık Yönetimi: Arıtmadan sonraki kanalizasyon oranı.

Planlama Süreçleri: Turist destinasyon bölgesi olarak düzenlenmiş bir bölgesel planın varlığı.

Kritik Ekosistemler: Nadir veya nesli tehlikedeki türlerin sayısı.

Müşteri Tatmini: Ziyaretçilerin tatmin düzeyi, *Yerel tatmin:* ziyaretçilerin tatmin düzeyi.

Turizmin Yerel Ekonomiye Katkısı: Turizm tarafından oluşturulan toplam ekonomik aktivitelerin oranı. Sürdürülebilir turizm ile genel belirleyiciler dikkate alınarak her bölge kendi temel belirleyicilerini oluşturmalıdır. Bunun üç temel sebebinden ilki pazarlama amaçlı manipülasyon yapılmasından sakınmak, ikincisi önemli özel politik hedeflere ulaşmak için sürdürülebilir gelişmenin önemli aşamalarının atlanması riskini azaltmak ve son olarak hükümetin farklı kademelerindeki bölümler tarafından önerilen sürdürülebilir turizm stratejilerinin arasında uygunluğu teşvik etmektir (Tanguay, Rajaonson ve Therrien, 2013: 864):

Turizm sektöründe sürdürülebilir turizm uygulamalarına yönelimin temel nedeni doğal çevre başta olmak üzere destinasyonun turistik arz verilerinin korunmasının gerekliliğidir. Doğal çevre dışında sosyal yapı ve kültürel özelliklerin korunması ve yerel halkın refahının artırılması sürdürülebilir turizm uygulamalarının nedenlerini oluşturmaktadır. Turizm iyi planlanmaz ve uygulanmaz ise diğer sektörler gibi, destinasyon kaynakları üzerinde olumsuz etkiler yaratma potansiyeli bulunan bir sektördür. Bir destinasyonda turizm sektörünün geliştirilmesinde saf ekonomik faydaları maksimize etme üzerinde odaklanıldığında bu durum ortaya çıkmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006: 115). McKercher (1993) turizm sektörünün doğa odaklı bir endüstri olarak görülmemesi, hizmet olması, devlet tarafından desteklenmeyen zayıf bir endüstri olması ve endüstrinin birçok alt sektörü olması nedeniyle koordinasyonunu sağlayan bir liderlik yapısı olmaması nedeniyle sürdürülebilirliğin sağlanmasının zor bir endüstri olduğunu belirtmektedir.

III. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM Mİ? TURİZMDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK Mİ? KAVRAMSAL ELEŞTİRİ

Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm kavramları literatürde iyi tanımlanmış olmakla birlikte birbirlerinin yerine kullanılabilen kavramlardır (Lui, 2003: 460). Bu durum sürdürülebilir turizm mi? Yoksa turizmde sürdürülebilirlik mi? Sorularının cevaplandırılmasını güçleştirmektedir. Literatürde farklı araştırmacıların (Hardy ve Beeton, 2001; Garrod ve Fyall, 1998; Bramwell ve Lane, 2011; Edgell vd. 2007; Berry ve Ladkin, 1997) sürdürülebilir turizmin kavramsallaştırılmasına yönelik ifadeleri dikkate alındığında genel kanaatin kavramsal olarak sürdürülebilir turizmin bir genel fikrin bir sektöre uygulanması olduğu görülmektedir. Örneğin

Hardy ve Beeton, (2001:169) ve Garrod ve Fyall, (1998: 200) sürdürülebilir turizm kavramının, öncülü olan sürdürülebilir kalkınmadan geliştirildiğine belirtmektedir. Bramwell ve Lane (2011: 413) ise sürdürülebilir turizm sürdürülebilir kalkınma fikrinin turizm sektöründe uygulanması olarak ifade etmektedirler. Tao ve Wall (2009: 90) sürdürülebilir turizm sürdürülebilir gelişmenin türevi olarak ifade ederken, Edgell vd. (2007: 194)'ne göre sürdürülebilir turizm, felsefi açıdan tüm turizm çeşitlerinin var oldukları bölgelerde gerçekleştirilmelerinde planlama aşamasından başlayarak temel bir kriter olarak uygulanmasıdır. Bir başka bakış açısında sürdürülebilir turizm sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin turizmin ihtiyaçları bağlamında transferidir (Hardy ve Beeton, 2001:169). Berry ve Ladkin (1997: 435) sürdürülebilir turizm sürdürülebilir turizm gelişmesinin görünür hale (uygulama) dönüşümü potansiyelini ifade ettiğini belirtmekte, ancak uygun politikaların uygulanması diğer ifade ile fikirlerin uygulamaya dönüştürülmesi ile potansiyelini gerçekleştirebileceğine vurgu yapmaktadır. Sürdürülebilir turizm olumsuz etkileri minimize eden, olumlu etkileri ise maksimize etmeyi amaçlayan bir yaklaşım olarak değerlendiren Weaver (2006:10), kavramı bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınmanın bir formu (örn. süreç olarak kalkınma) sonrasında ise başarının aracı olarak (örn. amaç olarak kalkınma) görmekte ve iki kavram (sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kalkınma) arasında sanıldığı gibi doğrudan bir ilişki olmadığını belirtmektedir.

Farklı araştırmacıların (Hunter, 1995; Hunter, 1997; Clarke, 1997; Jafari, 1989,2001; Butler, 1999; Weaver, 2006) turizmde sürdürülebilirlik ile ilgili yaklaşımlarının ortaya konması ve yaklaşımlardaki odak noktalarının belirlenmesi sürdürülebilir turizmin kavramsal boyutta anlaşılmasına katkı sağlayacak ve ne olarak görüldüğünü ortaya koyacaktır.

Hunter (1995) sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi ilk araştıran araştırmacıdır. Araştırmacı sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi daldırma terimi ile ifade etmekte ve iki kavramın karşılıklı ilişkisi olduğunu ve bazı alanlarının ortak olduğunu belirtmekte ancak bununla birlikte bileşenlerinin tamamen uyummadığını savunmaktadır. Sürdürülebilir turizmin dar kapsamlı katkı sağladığına vurgu yapan araştırmacıya göre sürdürülebilir kalkınma sürdürülebilir turizmden daha önemlidir (Akt. Johnston, 2014: 201-202). Hunter (1997) sürdürülebilir turizm fikrinin turizmin sürdürülebilir kalkınmayı desteklemedeki rolünü arttırdığını

belirttiği bir başka çalışmada bu desteğin dört boyutlu (turizm merkezli, ürün liderliği, çevre liderliği, neotenous turizm) olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. bunlar aşağıda sunulmuştur:

Turizm Merkezli: Sürdürülebilir kalkınmanın en zayıf şeklidir. Turizmin sektör olarak gelişmesi ve turistlerin ve tur operatörlerinin istek ve ihtiyaçlarının karşılanması öncelikli yaklaşımdır. Yaklaşımda turizmin geliştirileceği bölgede açlık ve bozulma bulunmalıdır. Turizm aktiviteleri bölgede halen var olan ve çevreye zarar veren diğer ekonomik faaliyetlerin sağladığından daha fazla refah getirmelidir. Turizmin gelişmesi bölgedeki kaynaklara daha fazla zarar veren diğer kaynakların yerini almalıdır. Bu sayede turizm hem çevresel kaynakların korunmasını hem de yerel halkın eğitimini sağlayarak doğal kaynakların yok olmasını miktar ve/veya kalite olarak azaltır ve korur.

Ürün Liderliği: Turizmin gelişmiş olduğu bölgelerdeki sürdürülebilirlik uygulamalarıdır. Turizmin yerel ekonomide temel alan olduğu bölgelerde kolaylıkla uygulanabilir. Turizmin bölgede gelişmesi diğer kırılgan bölgelerin turizm veya diğer sektörler yoluyla bozulmasını engeller. Bu nedenle turizmin popüler olduğu destinasyonlarda ekonomik sektör olarak önemini koruması diğer bölgeleri koruma yanında kamu ve özel sektör işbirliği ile gelişimin kontrollü ve doğal kaynaklara zarar vermeyecek şekilde yürütülmesini mümkün kılar.

Çevre Liderliği: Turizm ve çevre sistemi arasında çarpık ilişkinin olduğu bölgelerde, çevre odaklı yaklaşımın benimsenmesini öneren boyuttur. Turizmin hiç olmadığı veya yeni gelişim gösterdiği bölgelere uygundur. Amaç doğaya ve kültürel değerlere duyarlı turizm çeşitlerinin(örn. Eko-turizm) geliştirilmesidir. Doğal kaynakların taşıma kapasitesi turizm çeşitlerinin oluşturulmasında temel sınırlayıcı olarak kullanılır. Bu yaklaşımda hala güçlü ürün odaklı görülse de pazarlama faaliyetlerinde esas odağın çevre olması farklılığıdır. Yaklaşımda bazı bölgelere girişlerin sınırlandırılması ve geliştiği bölgedeki işletmelerin uygulamaları ile çevreye duyarlılık göstermesi niş pazarlar oluşturmada katkı sağlar.

Neotenous Turizm: Bu yaklaşım çok güçlü bir sürdürülebilirlik yaklaşımıdır. Yaklaşımına göre turizm ekolojik temele göre geliştirilmelidir. Bazı bölgelerde (örn. ulusal ve uluslararası önemi olan doğal rezervler) daha üstün amaçlar için gerekirse turizmden vazgeçilmelidir. Turizmin ekolojik sisteme hiç olumsuz etkisinin olmaması düşünülemez. Ancak bu yaklaşımda en ideal şekilde çevre koruma ilkeleri uygulanmalıdır. Turizmin giriş ve gelişim aşamalarında olduğu bölgelerde macera turistleri, küçük turist grupları ve araştırma yapma amaçlı gelen grupların kullanımına izin verilen yaklaşımdır. Amaç yenilenemez veya yenilenmesi zor olan kaynakların kullanımını en alt düzeye indirmektir.

Clarke (1997) sürdürülebilir turizmi ikili takım olarak dörtlü konumlandırmaktadır. İlk ikili, sürdürülebilir turizmi, turizmin belli ölçeklerine bağlı olarak değerlendirmektedir. Diğer ikili ise sektörün olumsuz etkilerini azaltmasını sağlayacak amaçları gerçekleştirme olarak ele almaktadır.

Konumlandırma 1 (Zıtlık yaklaşımı): Sürdürülebilir turizm ve kitle turizmini klişe tabirle iyi ve kötü olarak gören anlayışa göre olumsuz sosyal ve çevresel etkilerin yaşandığı destinasyonlar kitle

turizm destinasyonlarıdır. Kuşkusuz kitle turizmi ölçeğe dayalıdır ve gerçekleştirilen turizm faaliyetinin ölçeği zıttının özelliklerini tanımlamada belirleyicidir. Bu yaklaşımı benimseyen araştırmacılar küçük ölçek özellikleri ile sürdürülebilir turizmi mevcut turizm türlerinin karşıtı olarak görmüşler ve kitle turizminin karşıtlarını sürdürülebilir turizm olarak ifade etmişlerdir. Kısaca küçük sürdürülebilir ile aynı değerlendirilmiştir.

Konumlandırma 2(Süreklilik yaklaşımı): 1990’larda zıtlık yaklaşımı verimsizlik nedeniyle (özellikle ekonomik açıdan) reddedilmiş ve ilk fikirlerin esnek adaptasyonu ortaya çıkmıştır. Örneğin sürdürülebilir turizm kitle turizminin altyapı, ulaşım ve rezervasyon sistemlerinden faydalanabilir. Bu konumlandırmada ölçek hala tanımlama kriteridir. Ancak sürdürülebilir turizm içedönük bakış açısıyla diğer sektörlerin önemini ihmal eden bir yaklaşıma sahiptir. Bu sürdürülebilir kalkınmanın daha geniş bakış açısıyla uyumsuzluk gösterir.

Konumlandırma 3 (Hareket yaklaşımı): ilk iki yaklaşım talebin kitle turizminden daha sürdürülebilir formlara değişimini sağlamıştır. Bu doğrultuda sürdürülebilir turizm tanımında üç anahtar değişim ortaya çıkmıştır. Birincisi, büyüklük ölçek olarak bir hedef haline gelmiş olmakla birlikte kitle turizminin varlığı eleştiri konusu olmaktan çıkmış ve kalkınma konusu olmuştur. İkincisi, sürdürülebilir turizm turizmin mevcut büyüklük ölçeğini belirleme kriteri olmaktan çıkmış ulaşım istenen bir amaç haline gelmiştir. Üçüncüsü, turizm çeşitleri sürdürülebilir veya sürdürülebilir mi? tartışmasından mevcut bilgileri harekete geçirmek ve amaca ulaşmak için uygulama çabalarına odaklanma yönelimi artmıştır. Bu doğrultuda küresel etkiler, ekolojik ve fiziksel etkiler, çevre yönetim sistemleri çevresel etki değerlemesi, çevresel denetim, tekrar kullanım, geri dönüşüm, azaltma, sürdürülebilir turizm için rehberler, eşitlik, işletme/örgüt odağı konuları ön plana çıkmıştır.

Konumlandırma 4 (Yaklaşma yaklaşımı): Bu yaklaşım sürdürülebilir turizmi, ölçeği ne olursa olsun, tüm turizm türlerinde ulaşılması gereken amaca ulaşmak için başarılması gerekenler için çabalama olarak görmektedir. Sürdürülebilir turizm hala evrimleşmektedir. Mevcut durumu daha iyi noktaya götürme çabaları, açık belirlenmiş amaç tanımlamasından daha önemlidir. Tablo 1.Clarke (1997)’ın geliştirdiği üçüncü ve dördüncü konumlandırmaların kitle turizmi ve alternatif turizm için sürdürülebilir turizm amaçlı çabalarındaki odak noktalarını göstermektedir.

Tablo 1. Sürdürülebilir Turizm Hedefleri

Büyük Ölçekli Turizm (Kitle Turizmi)	Küçük Ölçekli Turizm (Alternatif Turizm)
- Küresel Etkiler	-Yerel Alan Tanımlamaya Odaklanma
-Ekolojik ve Fiziksel Etkiler	-Eşitlik
-Çevre Yönetim Sistemleri	-Sürdürülebilir Turizm İçin Rehberler
-Çevresel Etki Değerlemesi	-Yerel Kontrol
-Çevresel Denetim	-Turist/Yerel Halkın Eğitimi
-Tekrar Kullanım, Geri Dönüşüm-Azaltma	-Turist Özellikleri
-Sürdürülebilir Turizm İçin Rehberler	-Otantiklik
-Eşitlik	-Bütünlük
-İşletme/Örgüt Odağı Konuları	

Kaynak: Clarke, 1997: 228-230.

Turizmin 1950’li yıllardan itibaren günümüze kadar gerçekleştirdiği dönüşümlerin sürdürülebilir turizmin ortaya çıkışı ve gelişiminin anlaşılmasının çerçevesini oluşturduğunu belirten Jafari (1989,2001) dört platform (tarafarlık (Advocacy), uyarıcı (cautionary), adaptasyon (adaptancy) ve bilgi-odaklı (knowledge-based) olarak dönemleri sınıflandırmıştır (Akt. Weaver 2006: 4-10).

Tarafarlık (Advocacy): II.Dünya Savaşı sonrası 1950 ve 1960’lı yıllarda turizmin gelişimini içermektedir. Bu dönemde turizm en hızlı gelişen sektörlerden birisidir. Gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan orta sınıfın seyahat ve boş zaman amaçlı yer değiştirme isteği turizm talebini arttırmıştır. Bu durum sektörün emek yoğun yapısı, direk ve dolaylı ekonomik faydaları ile kalkınmanın canlandırıcı sektörü olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Turizm aynı zamanda farklı kültürlerin birbirini tanımalarının aracı olma yanında turistik özgün değerlerin (çevresel, kültürel ve tarihi varlıklar) korunmasının kaynağı işlevi görmüştür.

Uyarıcı (cautionary): 1960 ve 1970’lerde ortaya çıkan bazı faktörler uyarıcı dönemi başlatmıştır. Özellikle turizmin kontrolsüz büyümesinin turizmin geliştiği bölgelerdeki halka çıkardığı çevresel, sosyo-kültürel maliyetler yanında sektörün hızlı büyümesinin çevre üzerinde neden olduğu tahribat çevrecilerin tepkisini çekmiştir. Aynı zamanda büyüme ile ücretlerin düşmesi, sektörün mevsimsellik özelliği nedeniyle talebin belli dönemlerde yoğunluk gösterirken belli dönemlerde çok azalmasının oluşturduğu sorunlar ve farklı gelir düzeylerine sahip kitleler olarak yerel halk ile turistlerin aynı ortamda bulunmasının suçu arttırması, kaynakların yetersiz kalması gibi sorunlar turizme farklı bakılması gereğini ortaya çıkarmıştır.

Adaptasyon (adaptancy): Uyarıcı platform turizmin potansiyel olumsuz etkilerini tanımlamıştır. Ancak bu olumsuzlukların nasıl ortadan kaldırılacağı veya bunlardan nasıl korunacağını açıkça belirtmemiştir. Bu durumlar 1970 ve 1980’lerde adaptasyon döneminde tartışılmaya

başlanmıştır. Alternatif turizm olgusu bu dönemde kitle turizmine alternatif olarak antitez şekilde sunulmuştur. Alternatif turizm kitle turizminin zıttı olarak dışsal sahiplikli büyük ölçekli işletmeler yerine yerel sahiplikli küçük ölçekli işletmeleri desteklemiştir. Eko-turizm önemli bir alternatif turizm çeşidi olarak doğal kaynaklara yönelik gelişmiştir.

Bilgi-odaklı (knowledge-based): 1980 ve 1990’larda sektörün özellikle işletmeler tarafı küresel ölçekli yapılar tarafından işletildiği için adaptasyon platformunda önerilen alternatif turizm kitle turizminin alternatifidir yaklaşımının amacı gerçekleştirmekten uzak kaldığı görülmüştür. Sektör kitle turizmi tarafından domine edildiği için alternatif turizm sadece problemlerin küçük bir kısmına bir çözüm olabilir. Destinasyonlardaki tüm turizm çeşitlerinin olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğunun kabul edildiği bu dönemde araştırmacıya göre bütüncül bakış açısı ve bilginin yardımıyla sorunlar ele alınmalı ve çözülmelidir. Sektör temsilcileri ve akademik dünya bilimsel bilgileri kullanarak sektördeki sürdürülebilirliği sağlayacak ilke, politika ve uygulamaları geliştirmelidir.

Butler (1999) “yeşil” ve “alternatif” turizm formlarının sadece sürdürülebilir turizm olarak görüldüğü yaklaşımlara getirdiği eleştirisinde öncelikle bu yaklaşımın kitle turizmini otomatik olarak sürdürülebilir gelişme ilkelerinin uygulanamayacağı bir turizm çeşidi olarak konumlandırma hatasına düştüğünü vurgulamaktadır. Bu kalkınma yaklaşımının iki sebepten dolayı problemlili olduğunu belirten araştırmacı öncelikle tüm turizm türleri, doğaya duyarlı formlarda dahil olmak üzere, geliştiği bölgede her ne kadar ölçeği küçük olsa da toplam etkisi ile bölgenin dengesi üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilir. Örneğin kırılğan bölgelere yönelik gerçekleştirilen eko-turizm faaliyetleri katılımcı sayısı sınırlı olsa bile bölgenin ekolojisi üzerinde olumsuz etki potansiyeline sahiptir. İkinci olarak kitle turizminin tüm formlarının sürdürülebilir olmadığı henüz kanıtlanmış değildir. Araştırmacının bu noktada dikkat çektiği bir diğer önemli husus esas olanın kitle turizminin nasıl sürdürülemez olduğunu belirtmek değil, nasıl sürdürülebilir geliştirilebileceğinin ortaya konmasıdır. Butler’ın sürdürülebilir turizm ile ilgili bir diğer eleştirisi sadece çevre odaklı olarak ele alınması diğer aktörlere yeterli önemin verilmemesidir. Butler’ın dikkat çektiği bir diğer nokta sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin kavramda üstü kapalı olarak ifade edilen sınırlandırma fikridir. Bu düşüncenin uygulamada turist sayısı, altyapı geliştirme ve alanın düzenlenmesi boyutlarıyla ifade edildiğini ifade eden araştırmacı 1960’larda geliştirilen taşıma kapasitesi kavramının bölgesel bazda sihirli sayısının ne olması gerektiğinin henüz tam olarak belirlenemediğine dikkat çekmektedir. Tüm turizm çeşitlerinin plansız geliştirilmesi durumunda sürdürülebilirlik özelliğini kaybedeceğini belirten araştırmacı taşıma kapasitesinin destinasyonlarda sürdürülebilir turizmin oluşturulmasında anahtar elemanlardan birisi olduğunu vurgulamaktadır. Sürdürülebilir turizm ilkelerinin sadece isimlendirilmesi değil kalkınma planlarında yer alması ve uygulamaya dönüştürülmesi gerekmektedir. Butler’ın genel değerlendirmesinde dikkat çektiği anahtar problem turizmdeki tüm paydaşların sürdürülebilir turizm denince neyin kastedildiğini tam anlayamamalarıdır. Bu nedenle tüm paydaşların (yerel halk, turist,

turizm işletmeleri, kamu yönetimi ve sivil toplum örgütleri) bakış açısıyla sürdürülebilir turizme yaklaşılması ve gönüllü katılımlarının sağlanması gerekmektedir.

Weaver (2006: 25) sürdürülebilir turizmin gelişiminde ideal tipler olarak indirgemeci (minimalist) ve kapsamlı sürdürülebilir turizm ayrımı yapmaktadır. Araştırmacıya göre *indirgemeci sürdürülebilir turizm tipinde* bir merkezde veya üründe etkilerin oluşumunda öncelik biyo-merkezci (çevresel) veya antro-po-merkezci (sosyo-kültürel ve ekonomik) konulara verilmeli ve turizm dışındaki sektörler ve diğer paydaşların arasında eşitlik aranmamalıdır. Dikkat mevcut durumu (statükoyu) sürdürme üzerinde odaklanmalı ve bu sadece kısa dönemli direk etkileri dikkate alınmalıdır. Güçlü ve zayıf sürdürülebilirlik yaklaşımı, ürün veya destinasyonun doğasına bağlı olarak belirlenmelidir. Diğer uçta yer alan *kapsamlı sürdürülebilir turizm tipi* bütüncül yaklaşımı (çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik etkileri aralarında eşitlik gözetilecek şekilde) dikkate alır. Bu yaklaşım, çevresel soya kültürel ve ekonomik etkileri aralarında eşitlik gözetilecek şekilde küresel ve sektörlerarası bağlamda aynı anda ele alır. Aynı zamanda dolaylı ve uyarılmış etkileri ise uzun dönem bağlamında dikkate alır. Güçlü ve zayıf sürdürülebilir yaklaşım belirleme, stratejik planlarda birlikte dikkate alır.

Tablo 2. İndirgemeci ve Kapsamlı Sürdürülebilir Turizm Tipleri

İndirgemeci Sürdürülebilir Turizm	Kapsamlı Sürdürülebilir Turizm
-Çevresel, sosyo-kültürel veya ekonomik etkiler	-Çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik etkiler
-Alana özgü veya yerel odaklı	-Bölgesel ve Küresel odaklı
-Eylemlerin kısa dönemli etkileri	-Eylemlerin uzun dönemli etkileri
-Sadece turizm sektörü	-Turizm diğer sektörler bağlamında
-Sadece doğrudan etkiler	-Doğrudan, dolaylı ve uyarılmış etkiler
-Nesiller arası eşitlik	-Nesiller arası ve bölge içi eşitlik
-Statükonun sürdürülebilirliği	-Sürdürülebilirliği geliştirme
↓	↓
• Zayıf veya güçlü sürdürülebilirlik yaklaşımı, içeriğe bağlı olarak	
• Finansal sürdürülebilirlik	

Kaynak: Weaver, 2006: 25.

Birçok araştırmacı, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations’ Environment Programme-UNEP) ve Dünya Turizm Örgütü (World Tourism Organisation-UNWTO) sürdürülebilir turizmin; ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel sürdürülebilirlik arasında denge kurulması üzerinde odaklandığını belirtmekte, ancak bu dengenin kurulmasında özellikle ekonomik büyüme ve çevrenin korunması arasında çatışma olduğunu vurgulamaktadırlar (Bramwell ve Lane,2011: 413). Sürdürülebilirlik literatürü çoğunlukla doğal kaynaklar üzerinde odaklanmaktadır. Oysa insan yapısı ve sosyo-kültürel kaynaklar turizm bağlamında doğal kaynaklar kadar önemlidir. Bu nedenle

sürdürülebilir turizmin başarılı olabilmesi için insan yapısı kaynaklara da doğal kaynaklar kadar önem verilmesi gerekmektedir. Ayrıca kaynakların sürdürülebilir kullanımının ölçüsü nedir? Bu konuda bir karmaşa oluşmaktadır (zayıf sürdürülebilirlik veya güçlü sürdürülebilirlik yaklaşımları). Bir diğer sorun yaşanan nokta bir kişi veya işletme kaynakları sürdürülebilir kullandığını nereden bilecektir? Bu amaçlı ölçümlerin neler olduğunun tam olarak belirlenmemiş olması büyük sorun oluşturmaktadır (Garrod ve Fyall, 1998: 202).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma, içinde yaşam bulunan başka bir gezegen bulana ve oraya ulaşmamızı sağlayacak teknolojiyi geliştirene kadar dünyayı ve kaynaklarını kullanmada uymak zorunda olduğumuz temel fikirlerdir. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülke ayrımının bu noktada hiçbir anlamının olmaması bir diğer önemli hususu oluşturmaktadır. Kuşkusuz sürdürülebilirlik kolaylıkla başarılamaz. Çünkü sürdürülebilirlik ulaşılabilecek ve daha sonra unutulacak sabit bir pozisyon değildir. Sürdürülebilirlik çoklu parametrelerin sabit ayarlarının dinamik bir dengede sağlanması pozisyonudur (Dodds ve Butler, 2009: 46).

Turizm sektörünün temel kaynakları doğal ve sosyo-kültürel kaynaklardır. Bu kaynakların kullanımında sürdürülebilirlik ilkelerine uyulmaması sektörün belli bir destinasyonda varlığını devam ettirebilmesinin temel şartlarından biridir. Ancak saf ekonomik kaygılarla sektörün özellikle üst yapısının geliştirilmesi ilk gelişim dönemlerinde “yeşil” endüstri olarak ifade edilen turizmin günümüzde tehdit olarak görülmesi ve gelişiminin kısıtlanması fikirlerinin doğmasına neden olmaktadır. Ayrıca turizm sektörü ironik bir biçimde kendisinin varlığı olan nesnelere yok etmektedir (Briassoulis, 2002: 1076). Butler (1999)’ın vurguladığı gibi turizmde mevcut olan en temel problem tüm tarafların tatminini sağlamaktır. Bir destinasyonda turistlerin beklentileri, memnuniyet, yerel halkın beklentisi turizmin sağladığı altyapı ve ekonomik faydalardan istifade ve aynı zamanda kültürel değerleri ve doğal değerlerinin yok olmaması ve su, enerji, kalabalıklık, kirlilik gibi sorunların oluşmamasıdır. Sektör işletmelerinin temel beklentisi ise ekonomik karlılıklarını koruma ve talebin sürekliliğidir. Politikacılar ise 4 yıllık dönemler halinde tekrar yönetimde olmayı arzularlar ve oluşturulacak planlar ve politikaların en kısa sürede sonuç vermelerini beklerler. Oysa sürdürülebilirliği sağlamak için gerçekleştirilecek planların uygulamaları uzun süre alır (Dodds ve Butler, 2009: 48).Sürdürülebilir turizm, sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri olan dışsal faktörler, özellikle destinasyonun ve işletmelerin yönetiminde ve planlamasında, dikkate alınmazsa anlamsız bir yapıdır (Weaver, 2006: 22).

Sürdürülebilir turizm mi? Yoksa turizmde sürdürülebilirlik mi?’nin kavramsal eleştirisinin yapıldığı bu çalışmada literatür kısmında sunulan bilgiler doğrultusunda aşağıdaki genel değerlendirmelerde bulunulabilir.

-
- Sürdürülebilir turizm bir turizm çeşidi değil sürdürülebilir kalkınma fikrinin turizmde uygulanmasıdır. Ekoturizm, temiz üretim, çevre yönetimi, ekolojik etiketleme ve turizm taşıma kapasitesi bu amaçlı temel uygulama fikirleri olarak sayılabilir (Schianetz, Kavanagh ve Lockington, 2007: 374).
 - Sürdürülebilir turizm ile ilgili tanımlar incelendiğinde odak noktasının bir turizm faaliyetinden çok paydaşların turizm faaliyetlerinden etkilenmeleri ve onların beklentilerinin karşılanmasına vurgu yapıldığı görülmektedir.
 - Sürdürülebilirlik kavramının turizm sektöründe uygulanması turizm-odaklı yaklaşım gösterdiği için sürdürülebilirlik fikrinin ilkelerinden ayrılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı kalkınmaya çok boyutlu sektörel yaklaşıma sahipken, sürdürülebilir turizm tek sektör odaklı olarak kalkınma yaklaşımına sahiptir.
 - Turizmin ilk dönemlerinde kitle turizminin alternatifi olarak sunulan sürdürülebilir turizm felsefi açıdan tüm turizm çeşitlerinin var oldukları bölgelerde gerçekleştirilmelerinde planlama aşamasından başlayarak temel bir kriter olarak uygulanmasıdır. Diğer bir ifade ile sürdürülebilir turizm sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin turizmin ihtiyaçları bağlamında transferidir.
 - Sürdürülebilir turizm sadece alternatif turizm çeşitlerini tanımlamak için kullanılan bir kavram değildir. Sürdürülebilir turizm mevcut bir yapı veya durumun doğasında olan bir karakteristik değil turizmin başarmak için çabalamak zorunda olduğu bir amaçtır (Clarke, 1997: 224).
 - Sürdürülebilir turizm kalkınmasının temel konusu, yerel halkın; yaşam standardını yükseltme, doğal, sosyo-kültürel sermayelerini koruma, fayda ve maliyetlerin dağıtımında iç ve kuşaklararası eşitliği sağlama, kendi kendine yeterliliklerini koruma ve turistlerin ihtiyaçlarını karşılama temel kriterlerini sağlarken, doğal, insan yapısı ve sosyo-kültürel kaynakların nasıl yönetileceği konularının belirlenmesidir (Briassoulis, 2002: 1065).
 - Sürdürülebilir turizm felsefesinin geliştirilmesinde anahtar belirleyicilerden birisi destinasyonun taşıma kapasitesidir. Bu doğrultuda yasa koyucular, planlayıcılar ve yöneticiler sürdürülebilir turizm gelişmesini başarmak istiyorlarsa mutlaka destinasyonun sınırlarını belirlemek ve sürekli olarak ölçmek zorundadırlar (Atherton, 1993: 2).
 - Sürdürülebilir kalkınma turizm bağlamında değerlendirildiğinde akademik literatürün son zamanlarda adeta küçük ölçekli üretim sanayi (cottageindustry) gibi görülmektedir. Bu tanımlar sürdürülebilir turizmi iki bakış açısıyla ele almaktadır. Bunlardan ilki turizm-odaklı yaklaşımdır. Yaklaşım turizmi daha kapsamlı sürdürülebilir kalkınma politikalarının elemanı olarak gören, ekonomik faaliyet olarak turizmdir. İkinci yaklaşım turizmi farklı durumlara göre farklı kalkınma yolları öneren uyarlanabilir bir paradigmadır (Sharpley, 2000: 1).
 - Sürdürülebilir turizmde sürdürülebilirliği başarmada temel problem tanımlamada değil oluşturulması ve uygulanmasındadır. Özellikle politika yapıcılarının ve sektör işletmelerinin

temel odak noktalarının ekonomik bakış açısı olması ve çevresel, sosyo-ekonomik faktörlerin ikinci planda değerlendirilmesi büyük sorun oluşturmaktadır. Bu nedenle bakış açısı bütüncül (holistik) olmalı ve en önemlisi turizm kalkınması karar verme süreci, hem şeffaf olmalı hem de tüm tarafları bilgilendirmelidir (Hunter, 1997: 859).

Bu araştırma çerçevesinde konuyla ilgili gerçekleştirilen derinlemesine literatür taraması sonuçlarına göre, sürdürülebilir turizm öncülü olan sürdürülebilir kalkınmadan geliştirilmiş ve sürdürülebilir kalkınma fikrinin ve ilkelerinin turizm sektörünün ihtiyaçları bağlamında uygulanmasıdır. Ayrıca sürdürülebilir turizm, felsefi açıdan tüm turizm çeşitlerinin var oldukları bölgelerde gerçekleştirilmelerinde planlama aşamasından başlayarak temel bir kriter olarak uygulanmasıdır. Sürdürülebilir turizmin gelişim politika ve planlarının tüm paydaşların (özellikle yerel halkın) katılımı ile gerçekleştirilmesi gerekliliği ve kitle turizminin alternatifi olarak görülmemesi gerektiği bir diğer önemli temel bulgu olarak sayılabilir.

KAYNAKÇA

- ARANSSON, Lars (1994), "Sustainable Tourism System: The Example of Sustainable Rural Tourism in Sweden", *Journal of Sustainable Tourism*, 2(1/2), pp. 81-92.
- ATHERTON, Trevor (1993), Measuring Sustainable Tourism Development: Problems and Achievements, WTO 10th General Assembly, (30 September-9 October), Bali, Indonesia.
- BERRY, Sue – Adele LADKIN (1997), "Sustainable Tourism: A Regional Perspective", *Tourism Management*, 18(7), pp. 433-440.
- BRAMWELL, Bill – Bernard LANE (2011), "Critical Research on the Governance of Tourism and Sustainability", *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), pp. 411-421.
- BRAMWELL, Bill – Bernard LANE (2012), "Towards Innovation in Sustainable Tourism Research," *Journal of Sustainable Tourism*, 20(1), pp. 1-7.
- BRIASSOULIS, Helen (2002), "Sustainable Tourism and the Question of the Commons", *Annals of Tourism Research*, 29(4), pp. 1065-1085.
- BUTLER, Richard W. (1999), "Sustainable Tourism: A State of the Art Review", *Tourism Geographies*, 1(1), pp. 7-25.
- CLARKE, Jackie (1997), "A Framework of Approaches to Sustainable Tourism". *Journal of Sustainable Tourism*, 5(1), pp. 224-233.
- DEMİR, Cengiz – Aydın ÇEVİRGEN (2006), *Turizm ve Çevre Yönetimi: Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı*, Ankara: Nobel Yayın.
- Divine", *Journal of Sustainable Tourism*, 8(1), pp. 1-19.
- DODDS, Rachel – Richard W. BUTLER (2009), Inaction More Than Action, S. Gossling, C.M. Hall, D.B. Weaver (Ed.), Sustainable Tourism Futures Perspectives on Systems, Restructuring and Innovations, NY, Routledge, Taylor & Francis Group, 43-57.

-
- DREXHAGE, John – Deborah MURPHY (2010), *Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012*, Background Paper, International Institute for Sustainable Development, United Nations Headquarters, September, New York.
- EDGELL, David L.Sr – Maria D. ALLEN – Ginger, SMITH – Jason R. SWANSON (2007), *Tourism Policy and Planning: Yesterday, Today and Tomorrow*, London: Elsevier Ltd.
- ERDOĞAN, Nazmiye (2003), *Çevre ve Ekoturizm*, Ankara: Erk Yayınları.
- FENNELL, David A. (1999), *Ecotourism: An Introduction*, London: Routledge.
- GARROD, Brian – Alan FYALL (1998), “Beyond the Rhetoric of Sustainable Tourism?”, *Tourism Management*, 19(3), pp. 199-212.
- GOSSLING, Stefan - C. Michael HALL (2006), “An Introduction to Tourism and Global Environmental Change, S. Gossling ve C.M. Hall, (Ed.). *Tourism & Global Environmental Change, Ecological, Social, Economic and Political Interrelationships*, NY, Routledge, Taylor & Francis Group, 1-33.
- GUNN, Clare A. (1994), *Tourism Planning: Basics, Concepts, Cases*, Third Edition, Washington: Taylor & Francis.
- HARDY, Anne – Robert J. S. BEETON – Leonie PEARSON (2002), "Sustainable Tourism: An Overview of the Concept and Its Position in Relation to Conceptualisations of Tourism", *Journal of Sustainable Tourism*, 10(6), pp. 475-496.
- HARDY, Anne – Robert J. S. BEETON (2001), "Sustainable Tourism or Maintainable Tourism: Managing Resources for More Than Average Outcomes", *Journal of Sustainable Tourism*, 9(3), pp. 168-192.
- HUGHES, George (1995), "The Cultural Construction of Sustainable Tourism", *Tourism Management*, 16(1), pp. 49-59.
- HUNTER, Colin (1997), "Sustainable Tourism as an Adaptive Paradigm", *Annals of Tourism Research*, 24(4), pp. 850-867.
- INSKEEP, Edward (1991), *Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach*, Van Nostr and Reinhold, New York, 344-347p.
- JOHNSTON, Charles Samuel (2014), "Towards a Theory of Sustainability, Sustainable Development and Sustainable Tourism: Beijing's Hutong Neighbourhoods and Sustainable Tourism", *Journal of Sustainable Tourism*, 22(2), pp. 195-213.
- KAHRAMAN, Nüzhet - Oğuz TÜRKAY (2006), *Turizm ve Çevre*, Ankara: DetayYayıncılık.
- LUI, Zhenhua (2003), “Sustainable Tourism Development: A Critique”, *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6), pp. 459-475.
- MARTIN, M. Belen Gomez (2005), "Weather, Climate and Tourism: A Geographical Perspective", *Annals of Tourism Research*, 32(3), pp. 571-591.
- MATHIESON, Allister – Geoffrey WALL (1982), *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts*, London: Longman.

-
- MCCOOL, Stephen F. (1995),“Linking Tourism, The Environment and Concepts of Sustainability: Setting The Stage“, S.F. McCool and A.E. Watson (Ed.), *Linking Tourism, The Environment and Sustainability*, USD, A Technical Report, US Department of Agriculture, Forest Service, Intermountain Research Station.
- MCKERCHER, Bob (1993), "The Unrecognized Threat to Tourism: Can Tourism Survive Sustainability?", *Tourism Management*, 14(2), pp. 131-136.
- MIDDLETON, Victor T.C. – Rebecca HAWKINS (1998), *Sustainable Tourism: A Marketing Perspective*, Oxford: Butterworth-Heinemann, 247p.
- SCHIANETZ, Karin, - Lydia KAVANAGH – David LOCKINGTON (2007), "Concepts and Tools for Comprehensive Sustainability Assessment for Tourism Destinations: A Comparative Review", *Journal of Sustainable Tourism*, 15(4), pp. 369-389.
- SHARPLEY, Richard (2000), "Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical
- TANGUAY, Georges A. – Juste RAJAONSON – Marie C. THERRIEN (2013), "Sustainable Tourism Indicators: Selection Criteria for Policy Implementation and Scientific Recognition", *Journal of Sustainable Tourism*, 21(6), pp. 862-879.
- TAO, Teresa C.H. – Geoffrey WALL (2009), "Tourism as a Sustainable Livelihood Strategy", *Tourism Management*, 30, pp. 90-98.
- TUNA, Muammer (2007), *Turizm, Çevre ve Toplum*, Ankara: Detay Yayıncılık. 27-28s.
- WCED; (1987), *Our Common Future*, New York, Oxford University Press
- WEARING Stephen – John NEIL (2009), *Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities*, Second Edition, Oxford: Elsevier, Butterworth-Heinemann.
- WEAVER David – Lawton LAWTON (1999), *Sustainable Tourism: A Critical Analysis*, CRS for Sustainable Report Series.
- WEAVER, David (2006), *Sustainable Tourism: Theory and Practice*, Oxford:Elsevier, Butterworth-Heinemann.

Copyright of Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Science / Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi is the property of Gumushane University Electronic Journal of the Institute of Social Science and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.